

Երդ մաղթեմ աղերսանօք իմ առ Վրդիստոս բարեխօսիդ
 Եւնել զիս արժանի քոյին սրբոյ աջոյ գրծիդ .
 Ինել և ինձ կըցորդ ուրախութեան ձեր համբաւիդ ,
 Եւ յանձնեմ զիս պահելոյ բազկատարած սուրբ աղօթիդ :

Մատանի յղարկեաց Տէր Գրիգորի 'ի հետ բղթին և գրեաց այսպէս .

ՍԱՏԱՆԻՍ այս շնորհաւոր ձեզ 'ի հրաւեր հասցէ 'ի տէր
 Ի գուշակ այս Պետութեան լինել Հայոց Հովիւ և Տէր .
 Սկիւղ որ ման առեալ՝ ըզժողովուրդ քո ցուցանէր ,
 Եւ ակնըդ պատուական ըզմաքրութիւնդ արտայայտէր :

ՎԻՃԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Անգղիացոց խաղաղասէր բարքին ու իրենց
 կատարարութեան կերպին վրայ կարևոր գի-
 տելիքներ :

ՎԱԽԸՆԹԱՅ հատուածով ցրցու-
 ցած ըլլալով ըստ բաւականին Մագդիա-
 ցոց տէրութեան և իշխանութեան
 խիստ շատ տեղ տարածուած ըլլալը ,
 քիչ շատ ընթերցողաց հետաքրքրու-
 թիւնը կրնայ շարժած ըլլալ իմանալու
 թէ ինչպէս արդեօք այսպիսի ընդար-
 ձակածաւալ տէրութիւն մը 1848^{ին} գրե-
 թէ համաշխարհական խռովութեան
 ու յեղափոխութեան ատեն ամենեւին
 այլայլութիւն մը չկրեց , և կրնանք ը-
 սել թէ և ոչ ցնցումը զգաց աս քաղա-
 քական երկրաշարժին : Եւ բանիս պատ-
 ճառ երկու բան կրնանք դնել մէյմը
 Ժողովրդեան բարքը ու վիճակը , մէյ-
 մ'ալ պետութեան կառավարութեան
 կերպը :

Մագդիացոց բարքը ըստ կարծեաց
 շատերուն է հանդարտաբարոյ , քան
 թէ շուտով բռնկող , երկայնամիտ ու
 բանէ մը դիւրաւ չձանձրացող , խոհա-
 կան և սրամիտ , շահասէր ու վաճառա-
 շահ՝ այնչափ որ ամէն բան կը զոհէ իր
 նիւթական օգտին համար . համբերելով
 այնպիսի կառավարութեանց որ իր սկզբ-
 բանցը դէմ ըլլայ . հետաքրքիր և ուրիշ-
 ներուն փնտքէն օգուտ քաղող . ասոնց

վրայ ալ գալով շատ բանի մէջ պաղ ա-
 րեամբ մտածել մը զիրենք հանդարտ
 կը բռնէ . վասն զի շատ անգամ եղած
 է՝ որ կառավարութեան ընդդիմութիւն
 սկսած է խռովութեան խմորում մը բայց
 գործադրութիւնը ուշացնելով բոլորո-
 վին անցեր գացեր է . ինչպէս նաեւ
 1848^{ին} եւրոպական խռովութեան նոյն-
 պիսի խմորում մը սկսաւ ու ինչուան
 մէկ երկու միլիոն ստորագրութիւն ալ
 Ժողովցիին կառավարութեան կերպը փո-
 խելու համար , բայց աւելի խօսելու
 զբաղելով թէ ուրիշ տէրութեանց վի-
 ճակը ինչ պիտի ըլլայ , որով իրենց նոր
 շահու դուռ մը բացուի , անոր համար
 քիչ ատենի մէջ խորհուրդը ցրուեցաւ
 ու ամէն մարդ խօսելով սկսաւ խօսելով
 լմնցուց առանց իրարու գլուխ պատռե-
 լու : Հոս միայն Մագդիացոց ան աղէկ
 կամ գէշ յատկութիւնները յիշեցինք ,
 որոնք կրնան ազդեցութիւն մը ունենալ
 իրենց անայլայլակ խաղաղութեւն վրայ :
 Իսինք դարձեալ Ժողովրդեան վիճակը .
 վասն զի ինչպէս յայտնի է Մագդիացոց
 ազգը ըստ պայմանի կենաց երկու կը
 բաժնուի . մէյմը չափաւոր կամ խիստ
 հարուստ , մէյմ'ալ աղքատ կամ թէ
 ըսենք օրուան հացին կարօտ . աղքատը
 թէպէտ և տժգոհ ալ ըլլայ տէրութե-
 ընթացքին , բայց իր յետին աստիճանի
 չքաւորութեանը համար և ոչ ճիկ մը
 կրնայ հանել , որովհետեւ խռովութեան
 հարկաւոր բանը ստակն ու հարստու-
 թիւնն է . հարուստը և ոչ մտքէն կ'ան-

ցընէ՝ որովհետեւ տէրութեան խորհրդարանը ու բոլոր պաշտօնները իրենց ձեռքն է . և երկրորդ որ իրենց հարստութիւն վաճառականութենէ ու ձեռնարուեստներէ առաջ կու գայ, իսկ խռովութիւնն ու պատերազմը երկուքին ալ ռիսերիմ՝ թշնամի է : Բնագլխացին իր խորագէտ շահասիրութեամբը աւելի խաղաղ կը կենայ ան ատեն՝ երբոր ուրիշ ազգերը խռովութեան մէջ են . վասն զի լաւ գիտէ՝ որ խռովութեան պատճառաւ ուրիշ ազգաց գործարաններն ու ձեռնարուեստները ետ մնալով՝ իրենինը աւելի կը ծախուի և ամէնքն ալ իրեն կը կարօտին . անոր համար շատ անգամ տեսնուած է որ ինքը զուրիշները ապստամբութեան ու խռովութեան կը գրգռէ՝ որ իրեն շահուն կամ նոր երկրակալութեան գուռ մը բացուի . ինչպէս յայտնի իմացուեցաւ որ 1848ին խռովութիւնները իրենց յորդորմամբ ու ձեռնտուութեամբը սկսաւ , մէյմը Սիկիլիոյ տիրապետելու դիտմամբ ու յուսով , մէյմ՝ ալ պզտի տէրութեանց վրայ իր ազդեցութիւնը աւելցնելու համար , և անոնց հետ վաճառականութեան շահաւէտ դաշնադրութիւններ դնելու ինչպէս ոմանց հետ յաջողեցաւ ալ : Սրիշ պատճառ մ'ալ զիրենք հանդարտ բռնելու աս է՝ որ ունեցած դաղթականութիւններուն պատճառաւ հազարաւոր հոգի իրենց ապրուստը գտած են , և մասնաւոր ջանք մը ունին չէ թէ միայն ձեռքէ չհանելու ան գաղթականութիւններէն խեղճն ալ , այլ օրէ օր աւելցնելու , ինչպէս նախընթաց հատուածով ալ տեսանք . և աղէկ գիտեն որ բնաւ թշնամի մը այնչափ փնասակար չէ ան գաղթականութեանց կորսուելուն , ինչպէս ներքին երկպառակութիւնները : Բայ բարոյական յատկութիւնները ու հանգամանքներն եղած են պատճառ որ Բնագլխացիք մօտ 200 տարիէ 'ի վեր մէկ տեսակ կառավարութեան կերպ ունեցեր են , որ ինչուան այս օրս կը տեւէ որուն վրայ համառօտ տեղեկութիւն մը տանք :

Սահմանադրական կառավարութե

կերպը մտաւ Բնագլխա 1215ին , որն որ հաստատուեցաւ 1269ին Հենրիկոս Գ.էն և Եղուարդ Ա.էն 1297ին . բայց այլևայլ անգամ փոփոխութիւններ կրեց ուրոնց վերջինը եղաւ 1689ին որ գրեթէ հիմակուան սահմանադրութեան հետ նոյն է . ան ատեն որոշուեցաւ պիտակին առաջարկութիւններն ալ , հպատակաց ազատութիւններն ու իրաւունքները , և թագին յաջորդութեան օրինադրութիւնները : Բնագլխացոց սահմանադրութեան գլխաւոր հիմունքը ասոնք են . թագաւորին ձեռքն է միայն գործադիր իշխանութիւնը և ինքն է ատենակալաց գլուխը որ գերագոյն դատաւոր ալ կը կոչուի . բացարձակ իշխանութիւն ունի պաշտօնեայնէր ընտրելու , պատերազմ կամ հաշտութիւն հրատարակելու , ատեանները լուծելու . իրեն եկամուտը ատենակալները կ'որոշեն թագաւոր ընտրուելու ատենը . ներկայ թագուհւոյն եկամուտն է 396,000 լիրա սթերլին : Թագաւորը ազատ է ատեաններու առաջարկութիւնները ընդունելու կամ մերժելու :

Թագաւորը յառաջ քան զթագաւոր ըլլալը՝ ատեանին մէջ երդում կ'ընէ . ուստի արքեպիսկոպոսը որ կ'ընդունի իրեն երդումը կ'ըսէ նախ . “ Եւ խոստանա՞ս երդուինալու հանդիսապէս կառավարել Բնագլխոյ ու իրմէ կախուած երկիրներուն ժողովուրդը՝ ըստ սահմանադրութեան որ մեծ ատեանէն շինուած է ըստ օրինաց և ըստ սովորութեան ” . Թագաւորը կը պատասխանէ . “ Հանդիսապէս կը խոստանամ ” : Եւ կրկնէ արքեպիսկոպոսը . “ Եւ խոստանա՞ս պահելու բոլոր կարողութեամբդ Բնագլխոյ պատուիրանները , Բնատարանի ճշմարիտ վարդապետութիւնը , Եւ զքական կրօնքը , այնպէս ինչպէս որ օրէնքը կը սահմանէ , պահելով ու տալով ան իրաւունքներն ու արտօնութիւնները ինչ որ օրէնքը շնորհեր է աս թագաւորութեան , եպիսկոպոսաց , եկեղեցականաց ու իրենց խնամոցը յանձնուած եկեղեցեաց , թէ ամէն մէկուն առանձին և ամենուն առ հասարակ ” : Թագաւորը

գաւորն ալ կրկին պատասխան կու տայ .
 “ Լը խոստանամ , . վերջը ձեռքը աւե-
 տարանին վրայ դնելով կ'ըսէ . “ Ինչ որ
 խոստացայ Լ'ստուծով պահեցից և կա-
 տարեցից , . Լ'սով կը պարտաւորի Բա-
 ղդբական ըլլալու , և բողոքականի հետ
 միայն կարգուելու : — Եւ ապա ըլլա-
 լու պահանջուած տարիքը տասնևութ
 է . իսկ թէ որ պզտիկ ըլլայ՝ խնամա-
 կալ մը կը դրուի . թէ որ կին ըլլայ խը-
 նամակալը օգնական կը տրուի ժողովք
 մը խնամակալաց : — Եւ ապա ըլլա-
 լու ընտանիքէն մէկն ալ չկրնար կարգուիլ
 առանց Թագաւորին հաւանութեանը ,
 ապա թէ ոչ կը կորսնցընէ իր Թագա-
 ւոր ըլլալու իրաւունքը :

Երկու ազգային մեծ ժողովք ունին
 մէկը կ'ըսուի Լ'տեան մեծ որուն Բառ-
 լումէն թէ կ'ըսեն իրենք , մէկալը Լ'տեան
 հասարակաց : Եւ մտեանը կը բաղ-
 կանայ Թագաւորէ ու Թագաւորական
 ցեղին մարդիկներէն . վերին ատեանը
 հոգեւոր ու մարմնաւոր լուստերէ կը
 կազմուի , որուն առաջին նստարանները
 Լ'նգղիական եկեղեցւոյն երիցանոյն
 համար է , որոնց մէջ հոգեւոր լուստերն
 են արքեպիսկոպոսներն ու եպիսկո-
 պոսները , բայց 'ի Ենի եպիսկոպոսէն :
 Եւ արմնաւոր լուստերն են ժառանգա-
 կան իշխանազունները , ցեղապետները
 թէ այր և թէ կին ինչպէս իրաւուն-
 քը պահանջէ . ասոնք Թագաւորա-
 զուններուն հետ մէկտեղ առնելով ա-
 ռաջին կարգի ատենակալք կ'անուա-
 նին : Երկրորդ կարգիներն են Եկով-
 տիոյ տասնուվեց ատենակալները և 28
 Եւրոպայիները , որոնք ցմահ կ'ըն-
 տրուին : Երրորդ կարգիներն են իրենց
 բարձրագոյն ատենից դատաւորները ո-
 ղոնց ամենուն կարծիքը միատեղ մէկ
 ձայն է : Եւ անպէս իրենց կարգած փո-
 խանորդներուն ձեռքովը քուէ կու տան ,
 որոնք ամենեւին իշխանութիւն չունին
 ատենին մէջ վիճաբանութեանց մէջ
 խառնուելու . նոյնպէս նաև ատենակալ-
 ներն ալ փոխանորդի մը միջոցով կրնան
 քուէնին տալ : Եւ լուստերուն ժողովքը
 միանգամայն արդարութեան գերագոյն

ատեանն է քաղաքական նիւթերու
 մէջ : Եւ Եւ մեծ ատենին իրենք աստի-
 ճանի կամ կարգի ատենակալները ամէ-
 նը միատեղ առնելով են 454 :

Հասարակաց ատեանը որ 658 նուի-
 րակ ունի բոլորն ալ ընտրուած են կոմ-
 սութիւններէ , քաղաքներէ , աւաննե-
 րէ ու () քսֆրտի , Բէմպրիճի ու Տըպ-
 լինի համալսարաններէ . ընտրուելի ըլ-
 լալու պահանջուած յատկութիւններն
 ասոնք են . անգղիացի ըլլալ , քսան
 տարեկան ըլլալ , ու վեց հարիւր լիւրա
 սթերլին եկամուտ ունենալ տարին թէ
 որ կոմսութեան մը նուիրակ է , իսկ
 500 թէ որ քաղաքի կամ աւանի մ'ըլ-
 լայ . աս վերջի պայմանս համալսարա-
 նացնուիրակներէն չպահանջուիր : Եւ
 զի ու Եկովտիոյ լուստերը չեն կրնար
 նուիրակ ընտրուիլ , իսկ Եւրոպայի-
 ները կրնան : Եւ կոմսութիւններու մէջ
 ընտրելու իրաւունք ունին ամէն ազատ
 կամ ինքնիշխան երկրատէրերը , փոխ
 ստակ տուողները , 40 շիլլին (որ է ը-
 սել 50 Ֆռ .) եկամուտ ունեցողները ,
 ինչուան 'ի մահ 10 սթերլին հասոյթ
 ունեցողները , ու 50 սթերլինի վարձ-
 քով բնակողները :

Եւ քաղաքներու ու աւաններու մէջ
 ընտրողներն են նախ բուն քաղաքացի-
 ները , վերջը օտարական հոն բնակող-
 ները որոնք որ 10 սթերլինի վարձ կու
 տան : Համալսարաններուն նուիրակ-
 ները նոյն տեղոյն վարձապետներն են :
 Եւ զի ու Եկովտիոյ ատենակալները
 ինչպէս որ նուիրակ ընտրուելու նոյնպէս
 նուիրակ ընտրելու իրաւունք չունին ,
 բայց ոչ և Եւրոպայիները : Եւ ընտրու-
 թիւնները ձեռքերնին բարձրացընելով
 կ'ըլլուի . բայց թէ որ ընտրութիւնը
 տարակուսական ըլլայ ան ատեն գը-
 րուածքով կ'ընեն : Եւ իրականաց պաշ-
 տաման միջոցը 7 տարի է :

Եւ Եւրոպայիները կամ մեծ ատեանը
 ունի իշխանութիւն եղծանելու , փո-
 փոխելու , մեկնելու օրէնքները , նոր օ-
 րէնքներ ալ շինելու , ու ինչուան սահ-
 մանադրութիւնը նորոգելու և փոխելու :
 Եւ առաջարկութիւնները որ ատենա-

կախներուն հետ վերաբերութիւն մը ունին, պէտք է որ նախ բառլամէնթին մէջ խօսուի. իսկ մաքսի կամ հարկի վերաբերեալ առաջարկութիւնները հասարակաց ատեանին մէջ նախ կը խօսուի. ու մեծ ատեանը կամ պէտք է ամբողջ ընդունի կամ ամբողջ ու բոլորովին մերժէ, որով չկրնար ըստ մասին ընդունիլ, կամ ըստ մասին մերժել:

Երբոր առաջարկութիւն մը (այսինքն պիլ) հասարակաց օգտի համար է յառաջ քան զհաստատուիլը իրեք անգամ կը կարդացուի. նախ երկու այլ և այլ անգամ կը կարդացուի, ու ամէն անգամուն կարդալէն վերջը հասարակաց ատեանին գահէրէցը՝ որ ատենախօս կ'ըսուի, առաջարկութեան մէկ մասը խորհրդի կը մատուցանէ՝ քննելու համար թէ արդեօք ան առաջարկութեան վրայ պէտք է մտածել՝ թէ չէ մէկ դի թողուլ ինդիրը. թէ որ երկու անգամ ալ առաջարկութիւնը ընդունելի ըլլայ՝ ան ատեն ինդիրը մասնաւոր ժողովքի մը կը յանձնուի. իսկ թէ որ խիստ մեծ ըլլայ ինդիրը՝ ան ատեն բոլոր ատեանը մէկ տեղ կը մտածէ. երբոր ինդրոյն քննութիւնը լմնայ՝ ան ատեն ատեանը կ'որոշէ առաջարկութիւնը ամէն մասը զատ զատ. ու նորէն երրորդ անգամ մ'ալ կը կարդացուի առաջարկութիւնը, և բոլոր ինդրոյն վրայ նորէն քուէարկութիւն մը կ'ըլլուի: Այսպէս ոճով առաջարկութիւնը որոշուելէն վերջը, բառլամէնթին այսինքն լուտերու մեծ ատեանին կ'առաջարկուի, ուր որ մի և նոյն կանոնով կը քննուի առաջարկութիւնը: (Դ) Ե որ առաջարկութիւնը մերժուի մեծ ատենէն և հարկ ալ ըլլայ նոր որոշմունք մը ընելու, ան ատեն երկու ատեաններէն մասնաւոր որոշուած անձինք նորէն ինդիրը քննելով դժուարութիւնները կը պարզեն:

Երբ թագաւորի մը աթոռ նստելու աւտենը թէ որ թագաւորը պահանջուած տարիքը չունի, ան ատեն առջի բառլամէնթը իրեք տարի ալ կը տեւէ ինչուան որ 'ի չափ հասնի. ուրիշ բան է թէ որ ինամակալը իր խորհրդականներովը ու

զենայ եղծանել զբառլամէնթը: Երբ չափահաս թագաւորի մը ընտրութեանէն վերջը վեց ամիս ալ կրնայ բառլամէնթը տեւել, թէպէտ և թագաւոր քան զան յառաջ ալ կրնայ լուծել:

(Ե) Թագաւորին մեռնելէն վերջը անյապաղ բառլամէնթը կը հաւաքուի. բայց թէ որ բառլամէնթը լուծուած ըլլայ, ան ատեն վերջի բառլամէնթը մէկէն Ուէսդմինսդը կը ժողովուի թագաւորական պալատը:

Ենթադրեալ հարկաւոր է որ ամէն տարի գոնէ անգամ մը հաւաքուի բառլամէնթը. վասն զի բաց 'ի ուրիշ օրինադրութեան կարեորութենէն, պէտք է որ որոշեն ինչ ծախք պիտի ըլլուի յաջորդ տարին, որուն Պլէպճէք կ'ըսեն:

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ՍԿԶԲՈՒՆՔ ԲՆԱՂՈՒԾՈՒԹԵԱՆ

Դաս Դ. Մարմնոց կիզման վրայ:

ԿԻԶՈՒՄՆ՝ կ'ըսուի մարմնոց թըթուածնի հետ միանալը, և ան մարմիններն որ աս յատկութիւնս ունին կիզանելի՝ կ'ըսուին: Առաջները կիզումն ըսելով մարմնոց մը վառիլը, այսինքն լոյս և ջերմութիւն հանելը կ'իմանային. բայց ոչ աս բանիս պատճառները կրնային տալ, և ոչ անկէջ առաջ եկած երեւոյթները մեկնել: Իսկ հիմա բնալուծօրէն կրնայ մարմին մը կիզուլ առանց լոյս կամ ջերմութիւն հանելու. զոր օրինակ մարմնոց փտութիւնը՝ կիզելէն առաջ կուգայ, այսինքն թթուածնի հետ միանալէն, որուն խմորումն կ'ըսենք, որ թէպէտ ջերմութիւն կ'ունենայ՝ բայց լոյս չհաներ. երկրորդ փոսփորը շփուելով թթուածնի հետ կը միանայ ու կիզի, ու առանց ջերմութեան միայն լոյս կը հանէ. երրորդ երկաթն և ուրիշ մետաղները բաց օդի մէջ կենալով թը